

شان و منزلت معلم و وظایف مسئولان، مردم، معلمان و ... در ارتقاء آن (با نگاه به مستندات دینی، علمی، قانونی و...)

علی حجابی^۱

۱. کارشناس ارشد تربیت بدنی و علوم ورزشی، مدیریت ورزشی

نام و نشانی نویسنده مسئول:

علی حجابی

a.hejabi@yahoo.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی شان و منزلت معلم و وظایف مسئولان، مردم، معلمان و ... در ارتقاء آن می‌باشد. روش مورد استفاده در این تحقیق بررسی غیر مستقیم بوده است به این صورت که در ابتدا با استناد به قرآن کریم، احادیث و سخنان بزرگان دین و علم و ... به جایگاه رفیع علم و معلم پرداخته شده است و سپس به جای توجه به مسئولیت و وظایف مسئولان، مردم، معلمان و ... در ارتقاء این جایگاه، ابتدا با عنایت به نتایج مستخرج از تحقیقات متعدد، زمینه‌های تکریم معلمان که زمینه‌ساز رضایت شغلی ایشان یا مانع از ترک خدمت ایشان می‌گردد، مورد بررسی قرار گرفته و استخراج شده است و سپس به فرد، افراد یا نهادهای مسئول تامین‌کننده این شرایط پرداخته شده است. با بحث در خصوص مطالب بیان شده و بررسی در خصوص فراوانی موضوعات طرح شده، به این صورت نتیجه‌گیری شد که موضوعات احیای جایگاه مناسب اجتماعی و رفع مشکلات معیشتی معلمان عمده‌ترین زمینه‌های تکریم معلمان می‌باشد و مسئولان نظام اسلامی از حوزه قانون‌گذاری تا اجرایی اصلی‌ترین عوامل اثرگذار و تصمیم‌ساز در رفع این مشکلات بیان گردیده است. اگرچه وظایف مردم و متعلمین هم در ارتقاء جایگاه اجتماعی قابل توجه بود.

واژه‌های کلیدی: معلم، منزلت اجتماعی، معیشت، امنیت شغلی، رضایت شغلی

مقدمه

امروزه نقش مدیریت منابع انسانی بر هیچ کس پوشیده نیست و در تعریفی از سازمان، آن را مجموعه‌ای از افراد می‌دانند که به منظور تحقق هدف‌های سازمان با یکدیگر ارتباط می‌یابند و به همکاری می‌پردازند. از این رو می‌توان به نقش منابع انسانی در درون یک سازمان پی برد. چراکه در هیچ تعریفی سازمان بدون انسان تصور نمی‌شود. پس لازم است توجه ویژه‌ای به نیروهای درون سازمان به عمل آید. چرا که این افراد خود باعث رسیدن سازمان به هدف‌ها و برنامه‌های از پیش طراحی شده هستند. از آنجا که آموزش مبنای توسعه است و سرمایه‌های انسانی در دنیای امروز ارزشی گران‌بهرتر از ثروت‌های طبیعی و زیرزمینی پیدا کرده‌اند، از آن روست که انسان‌های دانا و توانا سرمایه‌های حقیقی و واقعی هر کشور را تشکیل می‌دهند، چرا که منبع پایدار هر جامعه، نیروی انسانی آن است که از لحاظ فکری، عاطفی و اجتماعی تربیت شده باشد (فروند^۱، ۱۹۷۳)، از سوی دیگر بهبود کیفیت آموزش و پرورش در گرو تهیه و تدوین برنامه‌های مناسب تحصیلی و آموزشی به منظور پاسخگویی به نیازهای دانش آموزان و بهبود کیفیت آموزشی معلمان است (باندی^۲ و وایلز^۳، ۱۳۸۲). در میان ارکان مدرسه نیز، نقش معلم، به عنوان عامل نیروی انسانی، از همه مهم‌تر و چشم گیرتر است. لذا توجه به جایگاه این قشر از جامعه، بررسی راهکارهای ارتقاء این جایگاه تا آنجا که در قرآن کریم، احادیث ائمه‌ی معصومین(ع)، نظرات بزرگان و عالمان به فراوان به آن اشاره شده است را می‌توان زیربنای رشد و توسعه پایدار جامعه دانست. در ادامه به بررسی جایگاه این گروه از جامعه از دیدگاه‌های مختلف می‌پردازیم. نکته‌ای که در این موارد نهفته است وظایفی است که در هر کدام از موارد بر عهده جامعه، مسئولین، متعلمین و ... نهاده شده است.

جایگاه معلم:**الف) در قرآن کریم (خداوند به عنوان اولین معلم) :**

معلمی در قرآن به عنوان جلوه‌ای از قدرت لا یزال الهی، نخست ویژه ذات مقدس خداوند تبارک و تعالی دانسته شده است و در نخستین آیات قرآن که بر قلب مبارک پیغمبر اکرم (ص) نازل شد، به این هنر خداوند اشاره شده است: اقرا باسم ربک الذی خلق، الانسان من علق، اقرا و ربک الاکرم، اذی علم بالقلم، علم الانسان ما لم يعلم. (علق: ۱-۵) بخوان به نام پروردگارت که جهانیان را آفرید. انسان را از خون بسته سرشت بخوان! و پروردگارت کریم‌ترین است همان که آموخت با قلم، آموخت به انسان آنچه را که نمی‌دانست. در این آیات خداوند، خود را «معلم» می‌خواند و جالب این که معلم بودن خود را بعد از آفرینش پیچیده‌ترین و بهترین شاهکار خلقت، یعنی انسان آورده است. انسانی را که هیچ نمی‌دانست، به وسیله قلم آموزش داد که این از اوج خلاقیت و هنر شگفت خداوند در امر آفرینش حکایت دارد. از این رو، می‌توان گفت که هنر شگفت معلمی از آن خداوند عالم است. پروردگار عالم، دانش و معرفت را از لحاظ شرافت و ارزش در اوج همه مراتب و مقامات قرار داده و بر آدم ابوالبشر علیه‌السلام منت نهاد: «و علم آدم الاسما» کلهاء... (بقره/۳۱). در برخی دیگر از آیات کتاب خود نیز به صراحت، برتری معلمان را بر سایر خلق برمی شمارد و آنان را بر تارک تمامی طبقات مردم قرار می‌دهد: «... قل هل یستوی الذین یعلمون و الذین لا یعلمون انما یتذکر اولوا الالباب.» (زمر/۹). در زمینه اهمیت کار معلمی همین بس که او فرمود: «من احیایا فکأنما احیا الناس جمیعاً...» (مائده / ۳۲) (هر کس نفسی را زنده کند به واقع، تمام جهانیان را زنده گردانیده است (با توجه به اینکه زنده کردن روح و دل آدمی به علم و دانش برتر از زندگی بخشیدن به بدن مادی است). بنا به تفسیری که امام صادق(ع) از این آیه ی شریفه کرده‌اند، اگر کسی بتواند یک نفر را بسازد و یک باسواد متعدد تحویل جامعه بدهد، مثل این است که جهان را زنده کرده است. ایشان می‌فرمایند، قوام دنیا به چهار چیز است: اول به عالمی است که ناطق و عمل کننده به علمش باشد، دوم به جاهلی که تکبر نکند از تحصیل علم و دنبال تحصیل علم برود، سوم به ثروتمندی است که بخل نکند از بذل واجبات مالش در راه خدا به فقرا و صرف در اهداف عام المنفعه، چهارم به فقری است که نفروشد دین خود را به دنیا، پس اگر عمل نکند عالم ناطق (معلم) به عملش و تکبر کند جاهل از طلب علم و بخل بورزد غنی و مالدار از بذل زیادی اموال خود در راه خدا و بفروشد فقیر دینش را به دنیا، بازگشت می‌کند دنیا به سوی قهقرا و توحش. در این گفتار گران‌سنگ، معلم در صدر قرار گرفته و جایگاه او در پایداری دنیا بیان شده است (مظاهری، ۱۳۷۱).

و همین افتخار برای معلم بس که اگر تا قیامت بدان مباحثات کند برازنده اوست. قرآن درجه ای به معلم داده است که اگر شبانه روز به آن افتخار کند، باز هم کم است.

و باز می‌فرماید: خلق الانسان، علمه البیان (سوره‌ی الرحمن آیه‌ی ۳-۴) انسان را بیافرید و به او گفتن آموخت. بنا براین آیات مذکور خداوند امین را معلم انسان‌ها و جهان هستی می‌داند و این خود نشانگر عظمت و شکوه مقام معلم در قاموس هستی است.

¹ Freund² Bandy³ Wiles

ب) در کلام بزرگان دین:

- پیامبر اکرم(ص) و مبعوث شدن به عنوان معلم:

دومین معلم، پیامبر اکرم(ص) است که خود فرمود: من معلم برانگیخته شده‌ام و ائمه اطهار و بزرگان دین نیز هر یک معلمانی برجسته و راهنمایانی بس شایسته بوده‌اند. در میان احادیث پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) روایات مربوط به ارزش و اعتبار علم و عالم و متعلم به قدری فراوان است که استخراج همه‌ی آن‌ها بسیار زمان‌بر است. در عظمت منزلت و مقام معلم همین کافی است که بزرگ‌ترین معلم جهان بشریت حضرت رسول خاتم(ص) به این ویژگی خود افتخار می‌کرد. آن حضرت چنان برای معلمان و مقام ارجمند آنان ارزش قائل بود که در دعاهایش می‌فرمود: «اللهم اغفر للمعلمین و اطل اعمارهم و بارک لهم فی کسبهم؛ (کشف الخطأ، ج ۱، ص ۴۸) خداوند! معلمان را بیامرز و عمر طولانی به آنان عطا فرما و کسب و کارشان را مبارک گردان». پیامبر گرامی اسلام(ص) می‌فرماید: «تمامی جنبندگان روی زمین و ماهیان دریا و هر موجود زنده‌ای در فضا و همه اهل آسمان و زمین برای معلمی که نیکی به مردم بیاموزد طلب آمرزش می‌کند. دانشمند و دانشجو در پاداش با یکدیگر برابرند و در روز قیامت بدین سبب، بسان دو اسب مسابقه با یکدیگر به رقابت می‌پردازند.

- امامان معصوم(ع):

حضرت امیر المومنین علی(ع) در مقام و جایگاه رفیع معلم می‌فرماید: ((من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً)) کسی که به من یک حرف بیاموزد مرا بنده‌ی خود کرده است. امام صادق(ع) در سخنی زیبا می‌فرماید: «تمامی جنبندگان روی زمین و ماهی‌های دریا و هر کوچک و بزرگ در زمین و آسمان خدا، برای آموزگار خوب طلب آمرزش می‌کنند».

ج) دانشمندان و فلاسفه:

ابن‌سینا معتقد است: «زمانی که کودک شش ساله شد، پدرش باید او را مکتب فرستد و تا چهارده سالگی به تحصیل گمارد.» آموزگار او باید با دین و درستکار و خردمند و منصف و پاکیزه و موقر باشد. راه معاشرت را بداند، به روش تعلیم و تربیت اطفال و تهذیب اخلاق آن‌ها آشنا باشد. معلم باید به هنگام آموختن، روحیه‌ای معتدل داشته باشد و...
امام محمد غزالی تأکید می‌کند: «شاگرد باید استاد را عزیزتر از پدر بداند، زیرا پدر سبب زندگانی فانی است و استاد سبب زندگانی باقی.»

نصیرالدین طوسی بر این باور است که: «معلم باید عاقل و دیندار و شیرین سخن و نظیف و واقف بر تربیت اطفال و با وقار و با هیبت و با مروت باشد.»

سعدی در گلستان تأکید می‌کند که: «معلم گاه سختگیری باید کند و گاه ارفاق، و هیچگاه اعتدال را از دست ندهد(صافی، ۱۳۷۶).
مولانا عبدالرحمان جامی نیز گفته است:

«کسی گفت: چونی چنین رنج بر

به تعظیم استاد، بیش از پدر؟

بگفتا، زد آن نقش آب و گلم

وزین تربیت یافت جان و دلم

از آن شد تن من پذیرای جان

وزین آمدم زنده ی جاودان»

د) معلم در عصر حاضر:

ژان پیاژه^۴ می‌گوید: زیباترین طرح اصلاح و بازسازی آموزش و پرورش، در صورتی که معلم به تعداد کافی و با کیفیت مطلوب در اختیار نباشد، با شکست روبه‌رو خواهد شد. امروزه کارگزاران اصلی تعلیم و تربیت معلمان‌اند، زیرا آن چه دانش‌آموزان کسب می‌کنند متأثر از خصوصیات، کیفیات و شایستگی‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی معلمان است. و تعامل مستمر و چهره به چهره با دانش‌آموزان وی را در موقعیت ممتاز و منحصر به فردی قرار می‌دهد که هیچ انسان دیگری از چنین موهبتی برخوردار نیست و پژوهش‌های گوناگون روان‌شناسی و جامعه‌شناسی نیز موید این امر است (صافی، ۱۳۸۱).

«شادروان علی محمد کاردان در مقاله‌ای با عنوان مقام و سهم معلم در ساخت جامعه ایران و در روزگار ما نوشته است: «زندگی صنعتی در جایگاه شغل معلمی اثرات سویی به جای گذاشته است. شاید سؤال شود که چه اثراتی؟! چرا؟ زندگی صنعتی سبب شده است که اولاً خانواده دیگر به معنای قدیم وجود نداشته باشد و پدر و مادر هر دو شاغل و مجبور به بیرون رفتن از خانه باشند. و آیا وقتی که

⁴ Jean Piaget

مادران از خانه بیرون رفتند و این حرکت ایجاد شد، می‌توان گفت ثبات که لازمه‌ی تربیت است وجود دارد؟ اچه کسی باید این وظیفه را به عهده بگیرد؟ معلم! از معلم امروز می‌خواهیم کارهایی را که خانواده‌ی سابق انجام می‌داد، انجام بدهد. نقش او پیچیده‌تر شده است.

- معلم در دیدگاه امام خمینی (ره):

حضرت امام خمینی (ره)، به عنوان بنیانگذار کبیر جمهوری اسلامی ایران نگاه بسیار ویژه‌ای برای جایگاه رفیع معلمان قائل بوده است، تا آن‌جا که شغل معلمان را با کار انبیاء الهی مقایسه نموده و می‌فرمایند: «نقش معلم در جامعه، نقش انبیاست.» و یا در جای دیگری می‌فرمایند: «در عالم هیچ موجودی به پایه‌ی انسان نمی‌رسد و هیچ شغلی به پایه‌ی انسان‌سازی نمی‌رسد، پس شغل معلمی بسیار بزرگ است، بسیار شریف است.»

- معلم در دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی):

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، همواره معلمان و جامعه‌ی فرهنگیان کشور مورد تفقد قرار می‌دهند و ارزش بسیار زیادی برای این گروه قائل می‌باشند، تا بدان‌جا که همه‌ساله و مقارن با هفته بزرگداشت مقام معلم در اردیبهشت، دیداری را با جمع کثیری از فرهنگیان سراسر کشور برگزار می‌نمایند و همواره در این دیدارها بر نقش و اثر این گروه از جامعه بر سرنوشت جامعه و وظیفه سنگین مسئولان و جامعه در قبال این گروه تاکید می‌نمایند. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: «این معلمان چه‌قدر عزیزند! این شغل معلمی چه‌قدر ارزشمند است! این مرتبه‌ی تعلیم چه‌قدر والا و بلند است، که همه‌ی انسان‌های فرزانه، انسان‌های بزرگ و برجسته، هرجایی که باشند، خود را پرورده‌ی دست معلم می‌دانند و سایه‌ی معلم را بر سر خودشان حس می‌کنند.» (دیدار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با فرهنگیان، اردیبهشت ۱۳۹۲). و یا «یکی از کارهای واجب ما این است که احاد ملت ما، از کوچک و بزرگ، از مقامات عالی تا احاد مردم، قدر معلم را بدانند، اهمیت معلم را درک کنند، حرمت معلم را بشناسند؛ این از کارهای بسیار اساسی است. رسانه‌ها باید نقش ایفاء کنند، مسئولان باید نقش ایفاء کنند. به تعارف هم برگزار نشود؛ تفهیم شود. امثال من نوعی بفهمیم که چقدر مهم است نقش این مردی، این زنی که در کلاس، عمر خودش را دارد برای تربیت این نوجوان ما، این کودک ما، این فرزند ما مصرف می‌کند. البته خود معلم هم این نقش را بدرستی درک کند و اهمیت آن را بفهمد. این از کارهای اساسی و مهم ماست.» (دیدار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با فرهنگیان، اردیبهشت ۱۳۹۳). همچنین «... باید تکریم معلم و حرفه‌ی تعلیم در جامعه‌ی ما همگانی بشود، همه افتخار کنند به معلم بودن، همه افتخار کنند به اینکه به معلم سلام می‌کنند، احترام می‌کنند. مقام معلم هرچه بالا برود، مقام تعلیم و تربیت در جامعه بالا رفته است. نگاه کوتاه‌بینانه به معلم برای جامعه یک خسارت است، این را باید مانع شد؛ نگاه به معلم باید نگاه تکریم‌آمیز باشد (دیدار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با فرهنگیان، اردیبهشت ۱۳۹۴).

- ارتقای جایگاه و منزلت معلمان در اسناد بالادستی آموزش و پرورش

۱- سیاست‌های ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

۳-۳- اعتلای منزلت اجتماعی معلمان و افزایش انگیزه آنان برای خدمت مطلوب با اقدامات فرهنگی و تبلیغی و خدمات و امکانات رفاهی و رفع مشکلات مادی و معیشتی فرهنگیان.

۲- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش:

فصل دوم: بیانیه‌ی ارزش‌ها

بند ۷: نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه‌ای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی

بند ۱۲: منزلت علم نافع، هدایتگر و توانمندساز و مقام و جایگاه عالم و معلم

فصل ششم: راهبردهای کلان

بند ۱۳: توسعه مستمر شایستگی‌ها و توانمندی‌های اعتقادی، تربیتی، علمی و حرفه‌ای فرهنگیان (هدف‌های کلان ۴، ۵، ۶ و ۷)

فصل هفتم: هدف‌های عملیاتی و راهکارها

بند ۱۰: ارتقای منزلت اجتماعی و جایگاه حرفه‌ای منابع انسانی با تاکید بر نقش الگویی و جایگاه معلم

راهکار ۱-۱۰- برنامه‌ریزی و به کارگیری امکانات و فرصت‌های اجتماعی برای اعتلای فرهنگ عمومی در تکریم و پاسداشت مقام معلم با تاکید بر استفاده از ظرفیت رسانه ملی

۳- نقشه‌ی جامع علمی کشور:

راهبرد کلان ۲: راهبردهای ملی (شماره ۴): ارتقای منزلت و صلاحیت حرفه‌ای و مرجعیت علمی و اجتماعی معلمان، استادان، پژوهشگران و فناوران

راهبرد کلان ۶: راهبردهای ملی (شماره ۸): بالا بردن توان مدیریت منابع انسانی و ارتقای صلاحیت علمی و حرفه‌ای و منزلت اجتماعی و سطح معیشتی معلمان

راهبرد کلان ۶: راهبردهای ملی (شماره ۴۸): ارتقای سطح معیشتی و شان اجتماعی و توانایی‌های علمی و عملی معلمان و طراحی سازوکار لازم برای تمرکز بر تدریس و اختصاص بخشی از ساعات موظف معلمان به پژوهش و مطالعه

۴- برنامه‌ی پنجم توسعه‌ی آموزش و پرورش (۱۳۹۴-۱۳۹۰)

برنامه اجرایی مراکز وزارت آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه ۹۴-۱۳۹۰: هدف (۱) انتخاب و تجلیل از ۲/۵ درصد معلمان نمونه و ۱۶۰ معلم ماندگار در طول برنامه

۵- سیاست‌های وزیر آموزش و پرورش (۱۳۹۴)

سیاست‌های کلان و اجرایی

۴- بهبود مدیریت انسانی

۳.۴. ارتقاء انگیزه و منزلت اجتماعی معلمان

حیطه‌های تکریم معلمان:

معیدفر و ذهنانی در تحقیقی با عنوان بررسی میزان نارضایتی شغلی معلمان و عوامل اجتماعی موثر بر آن که با حضور معلمان شهر نیشابور انجام شده است، شاخص‌های احساس بی‌عدالتی در اداره یا سازمان، میزان احساس محرومیت آن‌ها نسبت به سایر اقشار اجتماعی، منزلت اجتماعی پایین و نیازهای ارضانگشته را به عنوان مخاطره‌های معلمان در تکریم موقعیت شغلی و حرفه‌ای خود معرفی می‌کنند و لذا به این صورت نتیجه‌گیری می‌نمایند که در جهت تکریم معلمان که رضایت شغلی ایشان را در پی دارد و در مهم‌ترین اقدام می‌بایست در تامین نیازهای اولیه معیشتی ایشان کوشید. چرا که در شرایط تورم و رواج روحیه تجمل‌گرایی و مصرف‌زدگی، عدم توجه لازم به رشد درآمد معلمان جامعه و فراهم نیاموردن حداقل تسهیلات برای آنان باعث ترویج روحیه‌ای مغایر با اهداف توسعه در میان آنان می‌شود (معیدفر؛ ذهنانی، ۱۳۸۴).

صافی در مقاله‌ای به عنوان اهمیت، ضرورت و راه‌های تکریم شخصیت معلمان و نقش خانواده‌ها در این زمینه راه‌ها و حیطه‌های تکریم معلمان را به شرح ذیل برمی‌شمرد:

- ۱- تکریم شخصیت معلمان از طریق خود
 - ۲- تکریم شخصیت معلمان از طریق پدران و مادران دانش‌آموزان
 - ۳- تکریم شخصیت معلمان از طریق انجمن‌های اولیا و مربیان مدارس
 - ۴- تکریم شخصیت معلمان از طریق دانش‌آموزان در درون و برون مدرسه
 - ۵- تکریم شخصیت معلمان از طریق مدیران و همکاران معلمان
 - ۶- تکریم شخصیت معلمان از طریق پرداخت حقوق و توجه به نیازهای مادی آنان
 - ۷- تکریم شخصیت معلمان از طریق فراهم کردن بستر لازم برای ادامه تحصیل و ارتقای علمی معلمان
 - ۸- تکریم شخصیت معلمان از طریق توجه جدی به پیشنهادهای و اظهارنظرهای ایشان
 - ۹- تکریم شخصیت معلمان از طریق فراهم کردن زمینه انتشار دیدگاه‌ها و آثار فکری و علمی آنان
 - ۱۰- تکریم شخصیت معلمان از طریق فراهم کردن امکانات رفاهی آنان
 - ۱۱- تکریم شخصیت معلمان از طریق ارزشیابی مستمر از فعالیت آنان و ارتقای افراد بر اساس نتایج ارزشیابی و انتصاب آنان در سمت‌های بالاتر سازمان آموزش و پرورش
 - ۱۲- تکریم شخصیت معلمان از طریق بازآموزی معلمان و امکان استفاده از ابزار جدید در فرآیند تدریس (صافی، ۱۳۸۱).
- در طرحی تدوین شده با عنوان طرح تکریم مقام معلم که توسط معاونت برنامه‌ریزی و نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش و ستاد بزرگداشت معلم در تابستان ۱۳۷۸ انجام شده است، تکریم شخصیت معلم را در ۳ محور به شرح ذیل دسته‌بندی نموده است.

۱- محور ارتقاء منزلت اجتماعی معلم، ناظر بر کلیه فعالیت‌هایی است که به نحوی در افزایش شان معلم در اجتماع و تعالی موقعیت اجتماعی معلمان نقش دارد. از جمله: بررسی و اصلاح نقش معلم در سازمان آموزشگاه، اصلاح ساختار سازمانی آموزش و پرورش سازگار با ارتقاء معلم، برآورد تعداد معلمان مورد نیاز به تفکیک در روند پنج‌ساله، اخذ اطلاعات فارغ‌التحصیلان مراکز عالی طی روند، تدوین شرایط احراز شغل معلمی به تفکیک، بازبینی و اصلاح مقررات نقل و انتقالات، بازنشتگی و مأموریت تحصیلی، تدوین سیاست‌ها و برنامه جامع فرهنگی ارتقاء شان معلم، سیاست‌گذاری رسانه‌های داخل و خارج آموزش و پرورش، طراحی مکانیزم اشاعه منزلت علم و معلم در جامعه و...

۲- محور آموزش معلم، شامل کلیه فعالیت‌هایی که به نوعی موجب ارتقاء آگاهی‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای معلمان می‌گردد، نظیر دوره‌های آموزش ضمن خدمت، حضور در گردهمایی‌ها و بازدیدهای علمی. از موارد مختلف در این زمینه می‌توان به این موارد اشاره نمود: طراحی برنامه جامع آموزش ضمن خدمت کارکنان، طراحی مکانیزم ایجاد ارتباط با سازمان‌های تعلیم و تربیتی، تدوین برنامه گردهمایی، کارگاه، بازدید علمی و اردوها، طراحی تشکلهای علمی-فرهنگی و ورزشی معلمان، تدوین برنامه تقویت پژوهشکده‌ها و اصلاح قوانین مربوط، طراحی مکانیزم ارائه تسهیلات ویژه آموزش معلمان، طراحی برنامه مسابقات علمی، فرهنگی و ورزشی معلمان و ...

۳- محور بهبود معیشت معلم، شامل پرداختن به فعالیت‌هایی که در بهبود وضعیت رفاهی، اقتصادی معلمان نقش دارند. از آن جمله عبارتند از: بررسی و گزارش از سیاست‌ها و برنامه‌های دولت و آموزش و پرورش در خصوص معیشت معلمان، طراحی مکانیزم گردآوری بازبینی و اصلاح وضع قوانین، تدوین برنامه جامع معیشتی معلمان، تدوین برنامه نظام‌مند درون سازمانی معیشتی معلم، تدوین برنامه بازنگری، اصلاح و سازماندهی معیشتی معلم، طراحی مکانیزم و برنامه‌های نظام‌مند سازمان‌ها برای ارائه خدمات تسهیلات، تدوین برنامه تقویت مراکز رفاهی، تدوین برنامه تقویت و توسعه مراکز درمانی و...

در تحقیق انجام شده توسط سید عباس‌زاده با عنوان حرفه معلمی و رضایت شغلی معلمان، ۷۵ درصد معلمان خواهان افزایش اعتبار و حیثیت اجتماعی هستند، ۷۲ درصد نارضایتی خود را به وسیله عدم امکانات رفاهی آموزش و پرورش، ۴۰ درصد عدم تشویق در مقابل انجام کار بیشتر و بهتر و ۳۷ درصد عدم حقوق مکفی می‌دانند. تحقیقی در پایان‌نامه فوق‌لیسانس تحت عنوان شیوه مدیریت آموزشی و رضایت شغلی دبیران در سال ۱۳۷۲ انجام شده است که در آن نتایج زیر به دست آمده است:

- افزایش حقوق و دستمزد به تنهایی در ایجاد روحیه و رضایت دبیران تاثیر ندارد، بلکه در کنار آن می‌بایست به پارامترهای دیگری که شیوه مدیریت رابطه مداری یکی از عوامل آن است، توجه شود.
- مشارکت دبیران در حل مسائل و مشکلات باعث رضایت شغلی ایشان می‌شود.
- دستورات آمرانه و تکیه کردن بر مقررات اداری بر روحیه معلمان اثر منفی دارد.
- در تحقیق انجام شده توسط امراله معینی با عنوان بررسی رابطه رضایت شغلی دبیران زن و مرد دبیرستان‌های آموزش و پرورش ناحیه ۱ شیراز با سنوات خدمت و جنسیت آنان در سال تحصیلی ۷۳-۷۲، پنج عامل (۱) کاهش تعداد دانش‌آموزان (۲) وجود یک محیط صمیمانه و پرتفاهم بین معلمان با هم و معلمان با مدیر مدرسه (۳) مناسب بودن شرایط رفاهی معلمان (۴) داشتن مدیر شایسته و کارآمدتر (۵) مناسب و کافی بودن مواد آموزشی، نقش موثرتری در ایجاد رضایت در معلمان داشته است.
- تحقیق دیگر انجام شده توسط یکی از دانشجویان رشته مشاوره راهنمایی دانشسرای عالی تهران با عنوان طرز رفتار معلمان ایران با دانش-آموزان، نشان می‌دهد: معلمین اساساً از نظر اجتماعی امنیت خاطر ندارند که به دلایل زیر ایجاد گردیده است:

- شکست در سازگاری اجتماعی
- بسیاری از معلمان از قشر پایین اجتماع هستند
- وضع ظاهری معلم
- شکست در پذیرش اجتماعی در گروه
- در تحقیق انجام شده توسط غلامعباس امینی با عنوان ضرورت شناخت نیازهای معلمان، عمده عوامل نارضایتی معلمان که به ترک خدمت ایشان منجر می‌گردد را به شرح ذیل برشمردند:
- حقوق و دستمزد کم
- فقدان برنامه‌ریزی‌های صحیح در آموزش
- کمبود وسایل و امکانات
- جاذبه‌های مشاغل دیگر
- تفکر و اندیشه مسئولین در شیوه انتخاب و جایگزینی

- وجود تبعیض از طرف مدیران
- بهاندادن جامعه به شغل معلمی و در نتیجه نداشتن منزلت شغلی
- بر اساس سند بین‌المللی توصیه‌نامه جایگاه معلمان، مصوب کنفرانس ویژه بین دولتی در مورد جایگاه معلمان، برای معلمان حقوقی در نظر گرفته شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.
- حق انتخاب برای معلمان در اجرای وظایف حرفه‌ای
- دادن نقش به معلمان در انتخاب و اقتباس مواد درسی، گزینش متون درسی و کاربرد روش‌های آموزشی
- هر نظام بازرسی و نظارت باید به منظور تشویق معلمان و کمک به آن‌ها در اجرای وظایف حرفه‌ای تنظیم شود به نحوی که به آزادی، قوه ابتکار و مسئولیت معلمان لطمه‌ای وارد نسازد.
- هر نوع ارزیابی از کار معلمان باید علنی و با اطلاع خود معلم باشد.
- مسئولان باید به توصیه‌های معلمان در مورد شایستگی شاگردان برای طی دوره‌های جدید درسی یا هر نوع آموزش دیگر توجه کنند.
- به منظور پیشبرد همکاری نزدیک بین اولیا و مربیان در جهت مصالح دانش‌آموزان باید از هیچ تلاشی فروگذار نکرد.
- باید فرصت عادلانه برای معلمان جهت دفاع در شکایاتی که از ایشان طرح می‌گردد، در نظر گرفته شود.
- از معلمان در قبال حوادثی و خطراتی که منجر به مصدومیت دانش‌آموزان در محیط مدرسه یا طی فعالیت‌های به مدرسه در خارج از محدوده‌ی آن می‌شود، حمایت کنند.
- مشارکت معلمان در زندگی اجتماعی و عمومی باید در جهت رشد شخصی معلمان، توسعه خدمات آموزشی و کل جامعه باشد.
- معلمان باید در عمل به تمام حقوق مدنی که عموم شهروندان از آن برخوردارند آزاد باشند و بتوانند برای تصدی مقام‌های عمومی و دولتی انتخاب شوند.
- هر جا که شرایط انتخاب برای تصدی مقام‌های عمومی به نحوی است که معلم باید وظایف تدریس خود را کنار بگذارد، سوابق و حق بازنشستگی او باید محفوظ باشد و پس از انقضای خدمتش در مقام‌های عمومی، باید قادر باشد به پست پیشین خود یا مقامی معادل با آن بازگردد.
- حقوق و شرایط کاری معلمان باید از طریق فرآیند مذاکرات بین سازمان‌های معلمان و کارفرمایان معلمان تعیین گردد.
- دستگاه‌هایی قانونی یا داوطلبانه باید تاسیس گردد تا حق معلمان برای مذاکره از طریق سازمان‌های خود با کارفرمایان اعم از خصوصی یا دولتی تضمین گردد.

روش شناسی

تحقیق از نوع توصیفی- کیفی است که در آن با مراجعه به مستندات دینی، علمی، قانونی و ... جایگاه و شان معلمان و وظایف مسئولین، مردم و ... نسبت به این گروه مورد بررسی قرار گرفته است.

بحث و نتیجه گیری:

از آیات و روایات به وضوح پیداست که علم و علم آموزی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است تا آنجا که علم را تضمین‌کننده‌ی سعادت انسان‌ها دانسته‌اند. چه بسا که تنها علما و دانشمندان از خداوند خوف و وحشت دارند. کلام الهی را بهتر و خوبتر می‌فهمند و قدرت و عظمت خداوند را بهتر درک می‌کنند. نکته دیگر که لازم به یادآوری است اینکه خداوند در بعضی از آیات اولین معلم بشر معرفی شده است و همین طور اولین کسی که قرآن را به پیامبر (ص) آموخت. از این جهت احترام گذاشتن به معلم و استاد، احترام به خداوند است و بالعکس بی حرمتی نسبت به شخصیت معلم بی‌احترامی به خداوند بلند مرتبه. در اسناد بالادستی مرتبط با حوزه تعلیم و تربیت از جمله سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، سند تحول بنیادین، نقشه جامع علمی کشور، برنامه پنجم توسعه، سیاست‌های وزیر آموزش و پرورش و ... نیز این جایگاه رفیع کاملاً واضح و عیان است. نکته‌ای که در این مطالب پنهان است و می‌بایست مورد توجه قرار گیرد اشاراتی است که به وظایف مسئولان، اولیاء متعلمین، خود معلم، جامعه و ... در قبال این جایگاه شده است، از جمله: عمل به علم به عنوان وظیفه معلم از فرمایشات امام صادق (ع)، رقابت علمی بین معلم و متعلم برگرفته از حدیث نبوی، قدرشناسی از زحمات معلمان به فرمایش امام علی (ع)، لزوم آشنا بودن معلم به راه معاشرت با دانش آموز از طرف معلم، پایبندی معلم بر اعتدال، عزیز داشتن معلم به مانند پدر از طرف متعلمین، دانستن قدر معلم و حرمت شناختن وی و الزام در داشتن نگاه تکریم آمیز به معلم و ... لیکن در مراجعه به نتایج تحقیقات انجام شده که متأسفانه قریب به اتفاق آن‌ها نیز به سنوات دور باز می‌گردد، موضوعات جایگاه و منزلت اجتماعی نامناسب معلمان و حرفه‌ی معلمی در جامعه و مسائل و مشکلات معیشتی ایشان به عنوان مهم‌ترین و پرتکرارترین موارد در شکل‌گیری عدم رضایت در معلمان و در برخی از موارد ترک خدمت از طرف ایشان را در پی داشت. در بررسی سند بین‌المللی توصیه‌نامه جایگاه معلمان، مصوب کنفرانس ویژه بین

دولتی در مورد جایگاه معلمان که به عنوان یک سند جهانی می‌تواند بازتاب‌کننده‌ی خواست معلمان در سراسر دنیا باشد، نیز به موارد قابل توجهی در قالب حقوق معلمی اشاره شده است که این حقوق منطبق بر حقوق شهروندی مورد نیاز هر فرد برای زندگی در اجتماع با نگاه ویژه به جایگاه رفیع علم و معلم است.

نتیجه‌گیری نهایی و هدف اصلی این تحقیق که ناظر بر تبیین وظایف بخش‌های مختلف در ارتقاء جایگاه و منزلت معلمان است، با بررسی غیر مستقیم به این صورت استخراج می‌گردد که برای زمینه‌سازی جهت افزایش رضایت شغلی معلمان با پرداختن به حل مشکلات مربوط جایگاه و منزلت نامناسب اجتماعی و معیشت به عنوان ۲ عامل بسیار مهم در ارتقاء شان معلمان، مسئولین مرتبط با بخش قانون-گذاری و اجرایی کشور باید توجه ویژه‌ای داشته باشند. به نظر می‌رسد با توجه به موارد طرح‌شده اگر چه نقش مردم به عنوان جامعه و متعلمین در ارتقاء شان معلمان دارای اهمیت است، ولی خود از توجه و تصمیمات ویژه مسئولین، آن‌چنان که گفته شد تاثیر می‌پذیرد و در حقیقت خود معلول علتی دیگر است.

در پایان پیشنهاد می‌گردد، اگر انتظار می‌رود معلمان جامعه شایسته باشند و به وظایف قرآنی خود عمل کنند. پس سزاوار است مورد احترام و تکریم از جانب همه قرار گیرند و حرمت و شأن ایشان حفظ شود. در ضمن توصیه می‌گردد علاوه بر تحقیقات تطبیقی در این خصوص، توجه دادن مسئولان تصمیم‌ساز کشور به اثرات این حرفه در آینده کشور مورد عنایت قرار گیرد.

منابع و ماخذ

- [۱] امینی، غلامعباس. ضرورت شناخت نیازهای معلمان. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان مرکزی، ۱۳۷۲
- [۲] پیائزه، ژان. روانشناسی و دانش آموزش و پرورش. ترجمه علی محمد کاردان، ص ۱۳۹.
- [۳] جان وایلز؛ جوزف باندی. نظارت در مدیریت، راهنمای تعلیماتی و بهبود اجرای برنامه‌ریزی آموزشی و درسی سال. مترجم: محمدرضا بهرنگی - نشر کمال تربیت، نشر شهریور، سال ۱۳۸۲.
- [۴] دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش. ترجمه سند بین‌المللی توصیه‌نامه جایگاه معلمان، بهمن ۱۳۷۸
- [۵] رسالت‌پور، مریم. رابطه سبک مدیریت مدیران با رضایت شغلی معلمان در مدارس متوسطه شهرستان کرج در سال تحصیلی ۷۲-۷۳. پایان‌نامه فوق‌لیسانس مدیریت آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۳.
- [۶] ستاد بزرگداشت مقام معلم. طرح تکریم مقام معلم. طرح اجرا نشده، تابستان ۱۳۷۸.
- [۷] سیدعباس‌زاده، محمد. حرفه‌ی معلمی و رضایت شغلی معلمان. فصلنامه تعلیم و تربیت، سال ششم، بهار ۱۳۶۹
- [۸] صافی، احمد. اهمیت، ضرورت و راه‌های تکریم شخصیت معلمان و نقش خانواده‌ها در این زمینه. مجله پیوند وزارت آموزش و پرورش، شماره ۲۷۱، ۱۳۸۱، ص ۵۳۳-۵۳۰.
- [۹] فلاحی، کیومرث. بررسی برنامه‌های هفته بزرگداشت مقام معلم از دیدگاه معلمان نمونه و مقایسه آن با نظرات رؤسای سازمانها و مناطق آموزش و پرورش کشور و ارائه راهکارهای مناسب برای بزرگداشت معلمان. به سفارش ستاد بزرگداشت مقام معلم، ۱۳۹۱.
- [۱۰] لایحه برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، پیشرفت و عدالت، مصوب هیات وزیران، ۱۳۸۸/۷/۲۰.
- [۱۱] معیدفر، سعید؛ ذهانی، قربانعلی. بررسی میزان نارضایتی شغلی معلمان و عوامل اجتماعی موثر بر آن (مطالعه موردی معلمان شهر نیشابور). مجله جامعه شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۱، ۱۳۸۴، ص ۱۵۰-۱۳۵.
- [۱۲] مهرمحمدی، محمود. جنبش جهانی برای بهسازی معلم، ۱۳۷۹، ص ۹.
- [۱۳] سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰
- [۱۴] پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری به آدرس <http://www.leader.ir>
- [۱۵]